

CZĘŚĆ I

RÓŻNICA – TOŻSAMOŚĆ – ZMIANA

Matematyka i filozofia matematyki

Anna Lemańska, *Teoriomnogościowe aspekty zmienności i tożsamości w matematyce*

Streszczenie

W artykule pokazano, jak zmienność i tożsamość można wyrażać za pomocą pojęć teorii mnogości. Tymi pojęciami są: funkcja, izomorfizm, relacja równoważności. Funkcje ujmuje zależności między parametrami, ukazują też, jak jedne wielkości zmieniają się zależnie od zmian innych. Z kolei izomorfizm i relacja równoważności pozwalają na identyfikowanie i utożsamianie obiektów identycznych pod pewnym względem. Dzięki swym własnościom pojęcia te są użytecznymi narzędziami do ujmowania z jednej strony zmienności i dynamiki układów, z którymi mamy do czynienia w przyrodzie, w społeczeństwie itp., z drugiej – do badania tożsamości rozmaitych struktur. Sposoby ujmowania zmienności i tożsamości w matematyce mogą pomóc w rozwiązywaniu problemów dotyczących tych kategorii również poza matematyką, np. w *filozofii*, fizyce czy biologii.

Set-theoretic aspects of variability and identity in mathematics

Summary

The article presents how variability and identity can be recognized by the concepts of set theory such as: function, isomorphism, and equivalence relation. Functions determine the relationships between parameters and their changes. Isomorphisms and equivalence relations allow for identifying objects identical in some respects. Thanks to their properties, such concepts remain useful tools for recognizing the variability and dynamics of systems with which we deal in nature, society, etc., and investigating the identity of various structures. The

methods of recognizing the variability and identity in mathematics are helpful in solving problems related to categories outside mathematics, e.g. philosophy, physics or biology.

Teologia i filozofia

ks. Stanisław Urbański, *Tożsamość osoby ludzkiej w doświadczeniu mistycznym*

Streszczenie

Artykuł ukazuje tożsamość, czyli jedność osoby ludzkiej w mistycznym zjednoczeniu. Człowiek zdążający do jedności z Bogiem odzyskuje wewnętrzną harmonię działania władz zmysłowych i duchowych. Następuje ono w procesie oczyszczenia, tzw. nocy ciemności, która polega na oderwaniu nie tylko od dóbr zmysłowych, lecz i duchowych, co pozwala wyeliminować wszelkie przeszkody na drodze do Boga.

Chociaż człowiek w stanie nocy czuje jakby wewnętrzne rozbitcie, to jednak pod wpływem działania Boga jego władze zostają uporządkowane i zharmonizowane. Integracja sfery zmysłowej i duchowej utrwała się i pogłębia wraz z osiągnięciem doskonałego zjednoczenia z Bogiem. Wszystkie poruszenia obu sfer mają za przedmiot tylko Boga, doświadczanego przez władze duchowe. Doznawane przemiany wewnętrzne są również przedmiotem doświadczenia psychologicznego - w wymiarze negatywnym (pustka, rozpacz, cierpienie) i w wymiarze pozytywnym (miłość, wyciszenie, harmonia). Ów psychologiczny opis przeżyć, który szczególnie akcentuje św. Jan od Krzyża, powoduje, że jego doktryna uzyskuje charakter egzystencjalny i praktyczny. Jednocześnie jednak jest to spojrzenie teologiczne, głównie tomistyczne, zastosowane do opisu życia mistycznego, które w obecnym czasie cieszy się ciągle rosnącym zainteresowaniem.

Identity of the human being in mystical experience

Summary

The article explains the mystical union of a person with God. A man tending toward God obtains interior harmony of his sensory and spiritual faculties. In this striving toward God there is a cleansing process, e.g. a dark night of the soul, which is based on separation not only from sensory, but also spiritual properties, in order to eliminate any obstacles on the way to God.

Although a man feels the night of darkness, thanks to God, his sensory and spiritual faculties are being harmonized and strengthened by reaching perfect unity with God. All agitations of these faculties have God as the only object. Interior changes result from psychological experiences both negative (emptiness, despair, suffering) and positive ones (love, tranquillity, harmony). The nature of these psychological experiences, which are especially mentioned by St. John of the Cross, prove the existential and practical character of the doctrine. The Thomistic description of mystical life has been more and more popular these days.

Szymon Kurpanik, *O granicach tożsamości animal rationale*

Streszczenie

Artykuł jest próbą spojrzenia na fenomen ludzkiej tożsamości przez pryzmat koncepcji człowieka jako istoty rozumnej. W zaproponowanym ujęciu analiza tradycyjnej koncepcji *animal rationale* - rozszerzona o współczesną perspektywę historyczności rozumu - ujawnia granice poznania tożsamości ludzkiej w ogóle. Pokazuje, że próby jej poznania, zarówno poprzez to, co w niej niezmiennie, jak i to, co procesualne, wklajają myśl w aporie. W świetle rozważań zawartych w artykule wskazane granice odgrywają jednak pozytywną rolę: jawią się jako gwarant integralności człowieczeństwa w ludzkim doświadczeniu, warunek możliwości jego przeżywania.

The limits of identity of animal rationale

Summary

The article is an attempt to understand human identity in the light of conception of man as a rational being. The interpretation of classical conception of *animal rationale* - including contemporary perspective of historical dimension of reason - presents fundamental limits of our knowledge about human identity. It shows, that every attempt to understand this identity by unchanging or historical elements brings our thinking to contradiction. However, the limits of knowledge about human identity have been presented in the article as something positive:

as the base of integrity of man in his own experience - as the condition of identity by a living person.

Tożsamość tekstu literackiego i w tekście literackim

Teresa Winek, *Między zmianą i różnicą. Dylematy edytora*

Streszczenie

Zmiana i różnica to podstawowe kategorie edytorstwa naukowego. Polska filologia rodziła się m.in. z refleksji nad różnicami w kolejnych wydaniach utworu. Dla edytorstwa istotne są zmiany wprowadzane przez autora w różnych okresach tworzenia dzieła. Omawiamy to na przykładzie utworu Henryka Sienkiewicza, znanego pod tytułem *Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela*, ale pierwotnie zatytułowanego *Z pamiętnika korepetytora*. Obawy przed restrykcjami cenzury skłoniły autora do wprowadzenia zmian niewielkich objętościowo, ale znaczących semantycznie i sytuujących fabułę w innym zaborze. Wtórna wersja noweli zaczęła dominować wydawniczo i w badaniach literackich. Omówione w artykule sposoby interpretacji utworu tylko częściowo wyzyskiwały treści wpisane w dwie wersje dzieła, pozbawiając je kontekstu historycznoliterackiego.

Between change and difference. Editor's dilemmas

Summary

Change and difference are basic categories of scientific editing. Polish philology was born, among others, from a reflection on above differences in the further editions of a piece of work. The changes introduced by the author in different periods of creating the work are very significant for the editing. We discuss it on the example of Henryk Sienkiewicz's work, known under the title: *Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela* (*From the diary of a Poznan teacher*), but originally entitled as: *Z pamiętnika korepetytora* (*From the diary of a tutor*). The fear of censorship led the author to introduce slight but semantically important changes taking into account the volume and location situating the storyline in different annexation. The secondary version of the novella began to dominate in publishing and in literary studies. The ways to interpret the work discussed in the article only partly explored the contents in both versions of the work, depriving them of both historical and literary context.

Maciej Mrozik, *Kto pisał nowele? Element tożsamości terminu nowela w świetle danych korpusowych*

Streszczenie

Artykuł jest próbą zastosowania na gruncie genologii językoznawczej koncepcji *lexical priming* – torowania leksykalnego (której autorem jest Michael Hoey). W Narodowym Korpusie Języka Polskiego oraz w katalogu komputerowym Biblioteki Narodowej przeprowadzono przeszukiwania pozwalające zidentyfikować nazwiska autorów, które najczęściej pojawiają się w sąsiedztwie

słowa nowela. Okazało się, że pierwsze pozycje uzyskanych list zajmują niezmiennie dwaj polscy pozytywiści: Bolesław Prus i Henryk Sienkiewicz. Przyjrzenie się datom życia autorów, których nazwiska wypełniają uzyskane w poszczególnych badaniach listy, prowadzi do wniosku, że dominują wśród nich postacie urodzone w kilku środkowych dekadach XIX wieku. Uzyskane wyniki można interpretować w ramach kognitywistycznej semantyki

prototypu w taki sposób, że nazwiska na wysokich miejscach list znajdują się blisko centrum kategorii wyznaczonej przez nazwę gatunkową nowela.

Identity of novella

Summary

The article is an attempt to apply into the genesis of linguistics the concept of lexical priming (authored by Michael Hoey). In the National Corpus of Polish Language and in the computer catalogue of the National Library searches have been carried out, which allowed to identify the names of authors, who most often appear in the vicinity of the word novella. It turned out that the first positions of the acquired lists are invariably occupied by the following two Polish positivists:

Bolesław Prus and Henryk Sienkiewicz. Looking at the life dates of the authors, whose names fill the lists obtained in individual studies, leads to the conclusion that the figures born in several middle decades of the nineteenth century predominate among them. The obtained results can be interpreted within the cognitive framework of the prototype semantics in such a way that the names on the high places of the lists are located near the center of the category designated by the term novella.

Teresa Dobrzyńska, *Podobne czy różne? Problem określenia tożsamości przedmiotu w wypowiedzi*

Streszczenie

Kategorie pojęciowe zakodowane w języku narzucają pewien sposób postrzegania przedmiotów i społecznie utrwaloną jednostronną perspektywę ich oglądu. Poczucie przymusu, jaki wywiera język na proces odzwierciedlania ludzkich doświadczeń, jest szczególnie frustrujące dla artystów, którzy starają się przełamywać stereotypy poznawcze i tworzyć wizję świata odpowiadającą

ich intuicjom. Poeci nieustannie poszukują słów wystarczająco precyzyjnych, stosownych i adekwatnych. Rozziew odczuwany między intuicyjnym pojmowaniem przedmiotów a treścią kategoryalną określających je słów może prowadzić do negowania wartości języka jako środka komunikowania prawdy. Gdy kwestionowane jest słowo, pozostaje milczenie.

Poczucie nieprzystawalności przedmiotu i określającego go znaku skłania do szukania skuteczniejszych środków wyrazu. Można wskazać kilka zabiegów dyskursywnych, które pomagają nam sprostać odwzorowywaniu w języku nieskończonej wielości zjawisk, uwikłanych w sieć kontekstowych zależności, jakim podlega unikalne doświadczenie każdego człowieka.

Jeden z nich polega na tym, że po włączeniu danego przedmiotu do jakiejś kategorii ogólnej dodawana jest seria określeń, które wzbogacają jego obraz i służą uchwyceniu jego indywidualnych rysów. Inna skuteczna metoda wyrażania niepowtarzalnych cech przedmiotu to porównywanie go do innych znanych rzeczy bądź przenoszenie nań rysów tych rzeczy. To domena porównań i metafor.

Wymienione tu środki dyskursywne pozwalają mówiącemu przybliżyć się do uchwycenia tożsamości danego zjawiska, lecz nawet najbardziej szczegółowa charakterystyka nie wystarczy do odwzorowania nieskończenie bogatej i niepowtarzalnej natury przedmiotu. Zawsze pozostanie rozziew między treścią słowa i oznaczanym przedmiotem.

Alike, or different? How identity of object is determined in utterance

Summary

The conceptual categories encoded in the language impose a particular profiling of objects and a socially consolidated, one-sided perspective of view. The sense of authority exercised by language over the process of reflecting human experiences is particularly frustrating for those creative artists who try to overcome cognitive patterns and create a vision of the world that would possibly correspond to their intuitions. Poets are in constant search for words sufficiently capable semantically, apt and adequate. The gap that is felt between intuitive ideas of the objects and the categorial content of the words describing them may lead to a denial of the value of language as the means of communicating the truth. Where the word is called into question, there remains silence.

The sense of non-congruity of the topical object of reference and its sign leads to searching for more efficient means of expression. Several discursive procedures can be pointed out, which attempt at tackling the problem in the language of how to copy that infinite abundance of phenomena entangled in a network of contextual dependencies conditioned by the unique experience of each person. One is such that the initial allocation of the object to a certain general conceptual category is accompanied by a series of expressions that enrich its image and endeavour to individualise the object being described. Another efficient method of expressing the unique qualities of an object is, obviously, comparing it against known things or transference thereupon of the traits of such things. This is a domain of similitudes and metaphors.

The above-outlined discursive means bring the speaker closer to describing the identity of a phenomenon. Yet, even the most detailed characteristics would not suffice to adequately grasp the limitlessly rich singular nature of an object. There always remains a gap between the meaning of the word and its designated object, though.

Literatura wobec tożsamości człowieka

Magdalena Saganiak, *Tożsamość i różnica w doświadczeniu dzieła sztuki*

Streszczenie

W artykule rozpatruje się zagadnienie tożsamości podmiotu w aspekcie przeżycia estetycznego. W tradycji semiotycznej (Jurij Łotman) ukazuje się doświadczenie estetyczne jako atak na spójność odbiorcy. Bywa ono także widziane jako generowanie w podmiocie pewnych pożądaných zmian, trwałej przemiany, transgresji, a nawet jako zdwojenie podmiotu, negacja samego siebie i autoalienacja. Rozważania takie prowadzą do pytań o charakterze metafizycznym: kim jest człowiek jako istota zdolna do przeżycia estetycznego? Kim jest, skoro doświadczenie estetyczne, zakładające ufikcyjnienie i zdwojenie podmiotu, jest możliwe? Artykuł formułuje wstępne odpowiedzi na te pytania.

Identity and difference in experiencing works of art

Summary

The article examines the issue of the subject's identity in the aspect of aesthetic experience. In the semiotic tradition (Jurij Łotman), the aesthetic experience appears as an assault on the recipient's cohesion. It is also seen as generating some desired changes in the subject, i.e. a permanent change, transgression, and even as a duplication of the subject - both self-denial and self-alienation. Such considerations lead to the following questions of metaphysical nature: Who is a human being capable of aesthetic experience? Who is this, since the aesthetic experience, assuming the objectification and duplication of the subject is possible? The article formulates preliminary answers to these questions.

Beata Morzyńska-Wrzosek, *Procesy identyfikacyjne a kształtowanie tożsamości. Na przykładzie międzywojennej liryki Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*

Streszczenie

Jeden z aspektów skonkretyzowanego w przedwojennej poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej procesu kształtowania tożsamości stanowi zwrócenie się ku temu, co zewnętrzne, i poszukiwanie z nim wspólnoty. Jest ono realizowane m.in. w sferze kreowania relacji z naturą. Definiowanie rozumienia siebie, w obszarze ewokującym poczucie jedności, warunkuje utrwalenie, rozwinięcie praktyk podmiotowej regulacji oraz wielokrotnie i wielowymiarowo skonkretyzowanie natury jako całości, poznanie jej ukrytego porządku. Niekwestionowanym punktem oparcia jest tu wykreowanie oglądu akcentującego w głównej mierze różnorodność perspektyw, różnorodność uruchomionych w procesie poznawania zmysłów, ich współlistnienie, wzajemne przenikanie i związaną z tym intensywność odbioru, a także skupienie na wyeksponowaniu tych właściwości natury, które umożliwiają akceptację nieodwracalnych, czasem okrutnych jej praw, ułatwiają zrozumienie grozy, potęgi, zagrożenia nieistnieniem, oswajają ból przemijania. Zabiegi te stanowią rdzeń doświadczenia warunkującego uruchomienie procesów identyfikacyjnych, których głównym celem jest

złagodzenie uczucia samotności, opuszczenia. Charakteryzuje je w konfrontacji z innością poszukiwanie podobieństwa, pokrewieństwa, dookreślone przez proces metamorfozy, który ukazując wymianę, wzajemność, uobecnia subiektywne odczuwanie świata, spełnia oczekiwania podmiotu, akcentuje stabilność relacji, pewność panowania nad sytuacją. Procesy identyfikacyjne, intensywnie dopełniające refleksję nad sobą, skoncentrowane są na próbie wyjścia poza indywidualne ograniczenia, poza odczuwanie tymczasowości.

Identification processes and the formation of awareness. Based on the interwar poetry of Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Summary

One of the aspects of specified in the pre-war poetry of Maria Pawlikowska-Jasnorzewska process of the formation of the awareness is turning to something external and seeking common relations. It is fulfilled a/o in the realm of creating relations with nature. Defining self-understanding within the context evoking a sense of unity, determines consolidation, development of personal adjustment behavior and repeated and multi-dimensional clarification of nature as a whole, and of the knowledge of its hidden order. An undisputed foothold here is the creation of view emphasizing mainly a variety of perspectives, diversity of senses actuating in the process of cognition, their coexistence, mutual infiltration and a closely related intensity of reception, as well as focus on presenting these features of nature, which provide the acceptance of its irreversible and sometimes cruel laws, simplify the view of danger, power, threat of non-existence, get used to the pain of passing away. Such actions are the very basis of the experience which conditions the running processes of identification, whose purpose is to relieve the feeling of loneliness, relinquishment. They are characterized, in confrontation with distinctness, by seeking relationship, specified by the process of metamorphosis, which by presenting an exchange, reciprocation, demonstrates subjective perception of the world, meets the needs of the entity, emphasizes stability of relations, control of the situation. Identification processes, intensively completing a self-reflection, are focused on an attempt to go beyond individual limitations, beyond the sense of temporality.

Instytucja i wspólnota

Dominika Budzanowska-Weglenda, *„Bytowanie” wspólnot epikurejskich*

Streszczenie

Epikur był jednym z najważniejszych mędrców starożytnej Grecji i filozofii w ogóle, choć zarazem jednym z najbardziej atakowanych myślicieli. Zafalszowany obraz epikureizmu trwał przez wieki. Filozofia Epikura jednak jest zjawiskiem niezwykłym. Podważał on niemal wszystkie najważniejsze tezy każdej ze szkół filozoficznych, a zarazem swoją dobrocią zdobywał sobie wielki szacunek i wręcz cześć wielu rodaków, stając się ich przewodnikiem duchowym.

Zaproponował u schyłku IV wieku p.n.e. nowy model człowieka: model człowieka fizykalnego, mającego podobnie jak cały świat strukturę atomistyczną, a bytującego i budującego swoje szczęście we wspólnocie. Szkołę Epikura cechowała atmosfera wzajemnego szacunku, przyjaźni i pomocy. Uczniowie jego podejmowali studia nad filozofią (fizyką i teologią), etyką i kanoniką, a zarazem wysiłek codziennych praktyk – był to czas formacji moralnej, duchowej. Uczyli się szukać tego, co łatwo osiągnąć, co zaspakaja podstawowe potrzeby bytu (jak prosty posiłek), a wyrzekać się tego, co zbyteczne (jak bogactwo, zaszczyty, funkcje publiczne). Znajomość fizyki pomagała im odnaleźć osobistą wolność i szczęście, a odrzucić wszelki strach.

„Being” of the epicurean communities

Summary

Epicurus was one of the most important sages of ancient Greece and of philosophy in general, though one of the most attacked thinkers. The fake image of epicureanism lasted for centuries. The philosophy of Epicurus, however, has been an extraordinary phenomenon. He questioned almost all the major theses of each of the philosophical schools, and at the same time his goodness earned him great respect and even honor among numerous fellow countrymen, for

whom he became a spiritual guide. At the end of the fourth century BC he proposed a new human model: a model of a physical man who had the same atomic structure as the whole world, and who was happy in the community of friends. Epicurean school was characterized by an atmosphere of mutual respect, friendship and help. Epicurus' disciples undertook studies of philosophy (physics and theology), ethics and canon, and at the same time the effort of daily practice - it was a time of moral and spiritual formation. They learn to find what is easy to accomplish, meets the basic needs of being (like a simple meal), and renounce what is superfluous (like wealth, honors, public functions). The knowledge of physics aided them in finding personal freedom and happiness, and to reject all fears.

Małgorzata Komorowska, *Warszawskiego Teatru Wielkiego wykreowanie - byt - niebyt - wskrzeszenie - byt wtóry*

Streszczenie

Terminowi **teatr** można nadać sens socjologiczny, ontologiczny, filozoficzny, estetyczny i topograficzny. W Warszawie, na placu Teatralnym, stoi Teatr Wielki. Na teatr operowy składają się: architektura (budynek), muzyka, literatura (libretta), malarstwo (dekoracje), film (element scenografii) i pantomima (balet). Symbolizują razem synkretyczną sztukę opery, spełniają się w dziele artystycznym, według Romana Ingardena - bycie intencjonalnym, który konkretyzuje się w przedstawieniu.

Wykreowanie Teatru Wielkiego miało dwie fazy. Najpierw zaistniał w projekcie spisany przez Wojciecha Bogusławskiego (*Dzieje Teatru Narodowego*, 1821). Realny projekt teatru zespolił się tam z ideą sceny narodowej, „Teatrem Opery Polskiej”, czyli **bytem idealnym** teatru, ważnym w życiu Polaków pod zaborem rosyjskim. Druga faza dokonała się w projekcie architektonicznym Corazziego. Akt wstępny wykreowania teatru nastąpił 19 listopada 1825 roku, gdy wmurowano kamień węgielny pod budowę. Wykreowany **byt realny (I)** zaistniał 24 lutego 1833 roku premierą Cyrulika sewilskiego Rossiniego. Budynek teatru - byt stały - dla spełnień artystycznych wymaga instytucji teatru. Uznajmy to za byt zmienny - systemowo i personalnie,

czyli **byt realny (II)**. Do I wojny światowej instytucja Teatru Wielkiego wchodziła w skład Warszawskich Teatrów Rządowych z prezesem mianowanym przez cara i Polakami w dyrekcji WTR. W czasie wojny teatrem kierowały zrzeszenia polskich artystów. Po odzyskaniu niepodległości stał się teatrem miejskim. Wyróżniła się dyrekcyjna dekada wybitnego dyrygenta Emila Młynarskiego (1919-1929). Podczas 106 lat istnienia (1833-1939) teatr - byt realny (I) i instytucja teatru - byt realny (II) umożliwiły konkretyzację przedstawień 812 oper i baletów, czyli artystycznych bytów intencjonalnych. We wrześniu 1939 roku i w sierpniu 1944 niemieckie bomby obróciły byt realny (I) teatru w **niebyt**. Teatr utracił świadectwa swej przeszłości. W jego ruinach zginęło wielu ludzi. Jako byt wirtualny trwał w pamięci. Instytucja teatru (byt realny II) zapewniła mu ciągłość pod innymi adresami. **Wskrzeszenie** bytu realnego (I) trwało piętnaście lat (1950-1965) i było zasługą Arnolda Szyfmana. Odbudowany jako **byt wtóry** został otwarty 19 listopada 1965 roku i nadal konkretyzują się w nim przedstawienia.

The Warsaw Grand Theatre being created - entity - nonentity - revival - being again

Summary

An idea of theatre can be understood in different ways: sociologic, ontological, philosophic, aesthetic; topographic. They all is remain crucial to my topic: theatre as the place and building. The Grand Theatre / Teatr Wielki is situated in Warsaw, on the Theatre Square / plac Teatralny. The opera is composed of the following: architecture (building), music, literature (libretto), painting (stage setting), movie (set part) and pantomime (ballet). All together they are the symbol of syncretic opera's art, they meet in artistic work as - according to the theory and terminology of Roman Ingarden - an intentional being which takes shape in theatrical performance.

The construction of Teatr Wielki took twelve years. The first project emerged in the book of Wojciech Bogusławski, unified with a notion of the national stage (1821) - important for Poles living under the Russian political regime. It was the description of a Theatre Ideal Being. The second architectural project was made by the Italian Corazzi (1825). The construction was accomplished in 1833: the Theatre Real Being (I) - the standing being - was ready. But the theatre was alive with people: artists, technicians, managers, it means: an institution, the Theatre Real Being (II) - always variable in its system and staff.

Until the First World War the Theatre - Real Beings (I) and (II) - was part of the Warsaw State Theatres / Warszawskie Teatry Rządowe with chairman appointed by the Russian tsar and with Poles in management. During the war the Theatre was led by the Polish artists associations. When Poland regained independence, the Theatre became municipal. Conductor Emil Młynarski was the best opera director (1919-1929).

During the Theatre's existence (1833-1939) there 812 operas and ballets were performed shaping the artistic Intentional Beings. In September 1939 and August 1944 German bombing turned the Theatre Real Being (I) into nonentity. But the Theatre was remembered by Poles, it remained as a virtual entity and a theatrical institution - the Being Real (II) - was active under a new addresses. The recreation/rebuilding of Teatr Wielki was a merit of Arnold Szyfman. With its opening on 19 XI 1965 the Theatre's Second Being came into existence.

Tożsamość narodu i osoby ludzkiej w społeczeństwie

Magdalena Woźniewska-Działak, *Pisarze XIX wieku o epoce staropolskiej w kontekście tożsamości narodowej. Mickiewicz - Kraszewski - Norwid*

Streszczenie

Artykuł jest częścią większego projektu, poświęconego dziewiętnastowiecznym definicjom pojęć podstawowych, takich jak: tożsamość narodowa, idea wspólnoty, idea państwa. Szkic odnosi się do tekstów o charakterze historiograficznym trzech wybitnych pisarzy epoki: Mickiewicza *Kursu pierwszego* (grudzień 1840 - czerwiec 1841) *Literatury słowiańskiej*, Kraszewskiego *Odczytów o cywilizacji w Polsce* (1861) i Norwida „*Boga-Rodzicy*” *pieśni ze stanowiska historyczno-literackiego odczytanej* (1873). Wyłaniający się z nich obraz doby staropolskiej pozwala na diagnozę wskazującą wiele zbieżnych sądów pisarzy - polemistów. Wybrane teksty dowodzą przede wszystkim pewnej ciągłości w myśleniu o Pierwszej Rzeczypospolitej i podkreślają doniosłą rolę epoki Piastów i Jagiellonów w dziewiętnastowiecznej refleksji nad polską tożsamością.

XIXth century writers on the Old Polish era in the context of national identity.

Mickiewicz - Kraszewski - Norwid

Summary

This study is part of a larger project focused on the 19th century understanding of national identity, Polishness, the idea of a community and the idea of a state. The article examines some historiographic texts of Adam Mickiewicz's *First Series of Lectures on Slavic Literature* (December 1840 - June 1841), Józef Ignacy Kraszewski's *Lectures on Civilisation in Poland* (1861) and Cyprian Norwid's „*Boga-Rodzica*” [*Bogurodzica*] - a literary-historical interpretation (1873). Although these writers held widely opposed views, their portrayals of Poland's history seem to have a lot in common. The texts analyzed here are remarkably consistent in their representations of Poland, the nation and the state, on its long historic road before the fatal partitions; they also show the importance of the Age of the Piasts and the Age of the Jagiellons for the 19th century reflection on Polish identity.

CZEŚĆ II

BYT - NICOŚĆ - NIHILIZM

Byt i nicość w kosmologii i fizyce

Marek Szydłowski, Paweł Tambor, *Czy kosmologia może zaproponować model powstania Wszechświata ex nihilo?*

Streszczenie

W pracy pokazujemy, że modele kosmogenezy kwantowej *ex nihilo* należy zaliczyć do modeli opisujących emergencję wszechświata klasycznego ze stanu kwantowego w drodze mechanizmu, którego natura jest kwantowa. Dokonujemy krótkiej prezentacji reprezentatywnych modeli kosmogenezy kwantowej, które nazywamy emergentnymi, i demonstrujemy, że modele te różnią się tym, co jest proponowane na dolnym poziomie emergencji. Nigdy jednak nie jest to zbiór pusty, jak stan *ex nihilo* pojmuje Gordon McCabe. Taka interpretacja jest nieadekwatna do założeń stanu początkowego dla modeli kwantowej kosmogenezy. Z kolei w modelu Hartle'a-Hawkinga dolny poziom emergencji jest postrzegany jako stan, w którym wszechświat nie istniał i w wyniku efektu procesu kwantowego „*came into being*”. Argumentujemy, że również interpretacja Hawkinga jest niepoprawna, ponieważ Wszechświat wyłania się ze stanu czasoprzestrzeni o zerowych rozmiarach. Jest to jednak pewien stan Wszechświata. Nadinterpretację Hawkinga dobrze oddaje metafora Barra, który zwraca uwagę, że jest różnica pomiędzy zerowym stanem konta bankowego a jego brakiem. W pracy pokazujemy, że fizycy w swojej praktyce badawczej w kosmologii mogą dokonywać nadinterpretacji swoich modeli i należy odróżniać to, co oni wykazują w pracy, od tego, co piszą we wstępach i konkluzjach. W tym kontekście przywołanie klasycznego rozróżnienia kontekstu odkrycia od kontekstu uzasadniania wydaje

się trafne dla odróżnienia tego, co fizycy robią, od tego, o czym piszą, że zrobili. Jeśli z kolei spojrzeć na fizyczną ewolucję Wszechświata z punktu widzenia procesów fizycznych, które w nim zachodzą, to można postrzegać stan nicości jako stan finalny jego ewolucji.

Can cosmology build the *ex nihilo* model of the Universe's Genesis?

Summary

The main goal of the paper is the explication of the meaning of „*ex nihilo*” term in the context of modern cosmology trying to build a theory of the beginning of the Universe. We discuss several different models of quantum cosmogenesis. We show that scientists construct models of the Universe being emergent from a certain initial state and the process of emergence is of quantum nature. We however insist that the very initial state is not an empty set; it is always the state of „something” (this is not anything like „metaphysical *ex nihilo*”). Our argument applies to the following main problems: 1) what is the ontology of the models reconstructing the quantum cosmogenesis, and, more precisely, what is the ontology of the very *ex nihilo* process and state? 2) How to explain the fact that physicists use the term „*nihilo*”, which carries main philosophical or theological connotations, but it appears, that in their scientific practice there is always a certain realistic component assumed as the base for the emergence of the classic Universe from a quantum initial state?

Wiesław M. Macek, *Pojęcie bytu i nicości w teorii kwantowej a rzeczywistość*

Streszczenie

Artykuł porusza kwestię bycia w aspekcie teorii kwantowej, która powoduje transformację filozoficznych pojęć bytu i nicości. Szczególnie ważne jest tutaj szeroko omawiane pojęcie stanu próżni kwantowej. Stephen Hawking (1942-2018) przypisał funkcję kwantową pierwszemu Atomowi, z którego czternaście miliardów lat temu narodził się nasz

Wszechświat. To pozwoliło mu obliczyć (niezerowe) prawdopodobieństwo powstania Wszechświata ze stanu próżni kwantowej. Autor artykułu, przedstawiając model Hawkinga, zauważa, że próżnia kwantowa nie zakłada klasycznej koncepcji niebytu, a wyłonienia się świata z niej nie można porównać do dobrze znanej z teologii koncepcji *creatio ex nihilo*. W teorii kwantowej próżnia to raczej stan nieokreślony, opisujący pole różnych możliwości, które mogą być zrealizowane w świecie rzeczywistym. Można zatem oczekiwać, że zrozumienie problemu rzeczywistości w teorii kwantowej rzuci nowe światło na podstawowe pytanie Leibniza dotyczące przyczyny istnienia Wszechświata: „Dlaczego istnieje raczej coś niż nic?”.

The concept of being and nothingness in quantum theory and reality

Summary

The article raises the issue of being in the aspect of quantum theory, which gives rise to the transformation of philosophical notions of both being and nothingness. Of particular importance here is the widely discussed concept of quantum vacuum state. Stephen Hawking (1942-2018) attributed a quantum wave function to the original Atom, from which fourteen billion years ago our Universe was born. This allowed him to calculate the (non-zero) probability of the Universe from a quantum vacuum state. The author of the article, who presents Hartle-Hawking's model, has noticed that the quantum vacuum does not mean the classical concept of non-being, and the emergence of the world from it cannot be compared to the concept of *creatio ex nihilo*, well known from theology. In quantum theory it is rather an undefined state, describing a field of various possibilities that can be realized in the real world. Therefore, one can expect that understanding the problem of reality in quantum theory will shed new light on Leibniz's fundamental question about the reason for the existence of the universe: „Why is there something rather than nothing?”.

Byt – doświadczenie w sztuce

Teresa Dobrzyńska, *Rzeczy w świecie człowieka – świadectwo poetów*

Streszczenie

Status rzeczy zależy od aktów pojęciowego wyodrębniania ich i nazywania oraz włączania w różne związki i scenariusze ludzkich zachowań. Dlatego zarówno artefakty, jak i przedmioty pochodzenia naturalnego, a także wyodrębniane przez ludzi pojęcia abstrakcyjne są elementami antroposfery. Poezja ukazuje szczególną rolę różnych przedmiotów w życiu ludzi (rzeczy traktowane są jak przyjaciele, jako świadkowie jakichś zdarzeń ważnych dla danej osoby bądź jako pamiątki po kimś lub czymś itp.). Wyrazem bliskich relacji człowiek-przedmiot bywa niekiedy animizacja czy antropomorfizacja rzeczy.

Pojęciowy obraz przedmiotów w tekstach poetyckich modyfikowany jest szczególnie intensywnie dzięki uaktywnianiu związków ich nazw z innymi leksemami i tekstami, co reorganizuje językowy obraz przedmiotu i wzbogaca go o nowe konotacje. Uruchamianie tych metajęzykowych oraz intertekstualnych relacji zilustrowane zostało w artykule przykładami zaczerpniętymi z poematu Zbigniewa Bieńkowskiego *Wstęp do poetyki*.

Things in the human world: the testimony of poets

Summary

The status of things is conditional upon the acts of their conceptual singularisation, naming and inclusion in a variety of associations and scenarios. Hence, artefacts as well as objects of natural origin are elements of the anthroposphere, as are abstract concepts, notions or ideas. Poetry shows a variety of roles played by objects in human lives: things are approached as friends or witnesses to certain events of importance for someone; or, as mementoes of somebody or something; and so on. It happens that things are animised or anthropomorphised, as a token of close relationships between man and object.

A conceptual image of objects in poetic texts is particularly intensely modified when it comes to activating the association(s) between their names with other lexemes and texts; thereby, the linguistic image of the object becomes reorganised and enriched with new connotations. Activation of such metalinguistic and intertextual relations is illustrated in the article with examples drawn from Zbigniew Bieńkowski's poem *Wstęp do poetyki* [An Introduction to Poetics].

Jerzy Kandziora, *Odczytanie przedmiotu. Narracje rekwizytowe Jerzego Ficowskiego o Brunonie Schulzu*

Streszczenie

W centrum rozważań znajduje się zastosowana w szkicach Ficowskiego o Schulzu narracja rekwizytowa. Przedmiot, rekwizyt, artefakt stanowią ośrodek krystalizacji tych tekstów, a zarazem źródło poetyckich ewokacji minionego czasu. Spełniają kolejno funkcję paraboli, medium komunikującego ze światem Schulza, zapisu zasady artystycznej jego sztuki, ideogramu śmierci artysty. Ta analiza dopełniona zostaje refleksją o oświeceniowej i romantycznej tradycji związanej z kulturowym znaczeniem przedmiotu w społecznej pamięci.

Reading of an object. Jerzy Ficowski's prop-centred narrations on Bruno Schulz

Summary

The author focuses his attention on *prop-centred narration* applied by Jerzy Ficowski in essays dedicated to Bruno Schulz. An object, a prop, an artefact are at the centre of the crystallisation of these compositions and, simultaneously, constitute the source of poetic evocations of times gone by. They alternately act as parables, a medium communicating with the world of Schulz, a record of the principle of his art, an ideogram of the artist's death. The

analysis is complemented by a reflection on the Enlightenment and Romanticism tradition relating to object's cultural significance in social memory.

Katarzyna Skórecka, *Epifania bytu w poezji Krystyny Miłobędzkiej*

Streszczenie

Tematem artykułu jest próba analizy twórczości poetyckiej Krystyny Miłobędzkiej pod kątem różnorodności bytów w niej występujących. Szczególną uwagę zwrócono na kwestię rzeczywistości kreowanej w poezji. Świat wyłania się na drodze epifanicznego ubywania podmiotu. Motyw człowieka to drugi ważny element twórczości poetki. W epifanicznym odsłonięciu, ubywaniu, wyjściu poza własne „ja” dochodzi on do poznania samego siebie. Motyw epifanii znajduje swoją pełnię w objawieniu się podmiotowi lirycznemu Boga.

Epiphany of being in the poetry by Krystyna Miłobędzka

Summary

The subject of the article is an attempt to analyze Krystyna Miłobędzka's poetic creativity in terms of the diversity of beings appearing in it. Particular attention has been paid to the issue of reality created in poetry. The world emerges on the way of epiphany depletion of the subject. The human motif constitutes the second important element of the Poet's work. In epiphany exposure, depletion, and out of its own „I”, it comes to know itself. The theme of epiphany finds its fullness in revealing itself to the lyrical subject of God.

Nicość i niebyt w matematyce

Anna Lemańska, *Zbiór pusty - byt czy nicość?*

Streszczenie

W artykule rozpatrywane są rola i znaczenie zbioru pustego w matematyce. Pokazuje się też, że zbiór ten nie jest fikcją, a obiektywnie istniejącym obiektem matematycznym.

An empty set - being or nothingness?

Summary

The article examines the role and meaning of the empty set in mathematics. It also shows that this set is not fiction but an objectively existing mathematical object.

Stanisław Krajewski, *Potęga zera*

Streszczenie

Pojęcie nicości jest wieloznaczne. Liczba zero pojawiła się, gdy w Indiach potraktowano nic jako coś. Umożliwiło to stworzenie systemu pozycyjnego zapisu liczb, w tym dwójkowego, kluczowego dla komputerów, analizę matematyczną, używającą nieskończonej małych liczb. Pokrewne pojęcie zbioru pustego pozwala na wygenerowanie olbrzymiej hierarchii zbiorów „czystych”, w których da się odtworzyć całą matematykę. Gdy przypiszemy sobie takie „boskie” zdolności stwórcze, zero okazuje swoją potęgę.

The power of zero

Summary

The concept of nothing is ambiguous in numerous ways. The zero digit appeared in India, where they were able to treat nothing as something. This enabled the standard notation of numbers, also the dyadic notation essential for computers, and the calculus dealing with

infinitesimal quantities. The related concept of an empty set makes it possible to generate a huge hierarchy of „pure” sets, in which the whole mathematics can be reconstructed. When we attribute to ourselves such „divine” creative abilities, zero begins to show its true power.

Marek A. Kowalski, Marian Turzański, *Byt - niebyt. Przestrzeń - pustka*

Streszczenie

Autorzy zajmują się zagadnieniem bytu, wskazując różnicę między tym, co dostępne naszej percepcji zmysłowej, a znacznie bogatszą rzeczywistością, jaką możemy poznać dzięki modelom fizycznym, zwłaszcza dzięki zastosowaniu matematyki. Ukazują idee użycia *a priori* matematyki do opisu rzeczywistości jako wciąż aktualne wśród fizyków, co sprawia, że we współczesnej fizyce pobrzmiewa echo idei platońskich. Okazuje się, że model Wszechświata może być ujęty jako matematyka plus interpretacja. Matematyka staje się fizyką, gdy użyć jej do opisu rzeczywistości.

Entity - nonentity. Space - emptiness

Summary

The authors deal with the problem of being and indicate the difference between what is available to our sensual perception and a much richer reality, which can be perceived through physical models, especially thanks to the use of mathematics. They present an idea of using mathematics *a priori* to describe reality as still valid among physicists, which makes echoes of Platonic ideas sound in modern physics. It turns out that the Universe's model can be considered as mathematics plus interpretation. Mathematics becomes physics when used to describe reality.

Filozofia wobec nicości

Marcin Poręba, *Dwa pojęcia niczego: Parmenides i Leibniz*

Streszczenie

Rozważam dwie koncepcje niebytu, które umownie nazywam Parmenidejską i Leibnizjańską. Pierwsza z nich traktuje niebyt jako całkowite zaprzeczenie, brak bytu, a więc coś, o czym ściśle biorąc, nie można myśleć ani mówić – coś, co zostaje, gdy od bytu odejmiemy byt. Druga koncepcja każe utożsamić niebyt z sumą wszystkich metafizycznych możliwości, spośród których to, co faktycznie istnieje, stanowi jedynie mały wycinek. Tak więc w myśl koncepcji Parmenidejskiej niebyt to mniej niż byt, a w myśl koncepcji Leibnizjańskiej – coś więcej. Wskazuję, że koncepcje typu pierwszego (do których należą m.in. Kantowska i Hegłowska) prowadzą do uznania większości zagadnień ontologicznych za pozbawione sensu. Z kolei koncepcje typu drugiego pozostawiają miejsce na zagadnienia ontologiczne, ostatecznie jednak każą je uznać za tożsame z pewnymi pytaniami naukowymi.

Two concepts of nothing - Parmenides and Leibniz

Summary

I discuss two concepts of non-being, which I propose to call, respectively, a Parmenidean and a Leibnizian one. According to the first one, non-being is a complete negation, lack of being, of which no thought nor speech are possible. It is what remains when we subtract being from being. According to the second one, non-being is the sum total of all metaphysical possibilities of which the actually existing world is but a tiny selection. So, on the Parmenidean account non-being is less, on the Leibnizian it is more than being. I briefly point to the fact that conceptions of the first type (to which the Kantian and the Hegelian belong) lead to a dismissal of ontological questions as meaningless. The conceptions of the second type leave room for ontological questions but tend to identify them with scientific questions.

Justyna Nowotniak, Focus imaginarius - *problem bytów urojonych i bytów niezmysłowych w Marzeniach jasnowidzącego Kanta*

Streszczenie

W artykule analizowana jest kwestia urojeń, za Kantowskim ujęciem z *Marzeń jasnowidzącego* objaśnionych przez marzenia metafizyki. Autorka śledzi, tropem Kanta, próbę określenia różnicy między urojeniami jasnowidza a zwykłym doświadczeniem. Badanie tej różnicy przez filozofa okazuje się zarazem badaniem tego, co te dwa różne światy mają ze sobą wspólnego. Zdaniem Kanta to, co nadzmysłowe, leży poza granicami możliwego doświadczenia, a więc (zmysłowe) zjawianie się (niezmysłowych) duchów jest niemożliwe. Próbuje on wyjaśnić widzenia jasnowidzącego w sposób naturalistyczny, biorąc pod uwagę różne czynniki. Jedną z możliwych przyczyn tych urojeń jest wadliwe funkcjonowanie mózgu, który wytwarza *focus imaginarius*, urojone ognisko rzeczywistości. Tworzy ono strukturę domniemanego widzenia duchów; wyobrażenie, które normalnie jest umiejscowione w mózgu i o którym podmiot wie, że jest tylko wyobrażeniem, zostaje w wypadku urojeń ulokowane na zewnątrz mózgu. Ognisko to buduje fikcyjną zmysłową podstawę dla rzekomego nadzmysłowego bytu, czyli ducha, z którym wizjoner jakoby się kontaktuje.

Focus imaginarius - the problem of imaginary entities and non-sensual entities in

Träume eines Geistersehers by Kant

Summary

The article discusses the problem of delusions, as put by Kant in *Träume eines Geistersehers, erläutert durch Träume der Metaphysik* (*Dreams of a Spirit-Seer, Elucidated by the Dreams of Metaphysics*). An important point of the discussion is Kant's attempt in *Träume* to explain the difference between the delusionary world of a spirit-seer and the common world of experience, and to discover the principle of this difference. As stressed by the author of the article, while exploring this difference Kant is searching for what these two realms can have in common. Kant considers the supersensible to lie beyond the limits of experience and so holds (sensible) appearance of (nonsensible) spirits impossible. He tries to explain the visions of a

spirit-seer in a naturalistic way, taking into account different factors. One of possible causes of these delusions is a malfunction of the brain, which produces the *focus imaginarius*. This focus delivers a structure for the supposed seeing of spirits: an imaginary picture, which is normally located in one's brain and recognized as such by the subject, and in case of delusions – located outside the brain. The focus builds a fictitious sensible basis for the alleged supersensible entity – the spirit a visionary claims to be in touch with.

Wobec nihilizmu. Filozofia

Mateusz Werner, *Przyczynek do historii nihilizmu*

Streszczenie

Podstawowym celem niniejszego tekstu jest wprowadzenie do problematyki nihilizmu z perspektywy historycznej. Uprzywilejowanie tego punktu widzenia ma dwie przyczyny: stale zmieniające się znaczenie terminu nihilizm na przestrzeni dziejów i jego waga dla rozumienia samej dziejowości. Rozważane są tu dwa typy ujęcia diachronicznego. Pierwszy, historiograficzny, ustala i kataloguje zmienne historycznie znaczenia tego terminu oraz ich użycia, a następnie umieszcza je na osi chronologii. Drugie ujęcie, historiozoficzne, definiuje nihilizm jako centralną kategorię procesu historycznego świata zachodniego (zachodniej metafizyki) i jego wewnętrzną logikę. Ujęcie historiograficzne bada przede wszystkim niemiecką literaturę romantyczną (Ludwig Tieck, Friedrich Hölderlin, Jean Paul) i filozofię (Heinrich Friedrich Jacobi, Max Stirner) lub rosyjską literaturę (Dostojewski, Turgieniew, Bakunin). Drugie ujęcie, historiozoficzne, bierze pod uwagę przede wszystkim myśl Fryderyka Nietzschego i Martina Heideggera. Perspektywa diachroniczna, jakkolwiek wpływowa w XX wieku, straciła dziś swą wagę i moc wyjaśniającą na rzecz perspektywy synchronicznej. Jednym z najbardziej prominentnych jej przedstawicieli wydaje się Karen L. Carr. Wyróżnia ona pięć podstawowych typów nihilizmu: epistemologiczny, aetiologiczny, ontologiczny, etyczny i egzystencjalny.

Contribution to the history of nihilism

Summary

The main purpose of this paper is to provide a general introduction to the problem of nihilism from historical perspective. Notoric temporary transformation of the meaning of the term „nihilism” and its importance for the understanding of historicity itself – those are two reasons why this historical perspective gets privileged here. There are two diachronic ways to approach the problem of nihilism: a historiographical one which localizes and catalogues all historically functional meanings and forms of usage of the term and locates them chronologically on the timeline. The second one is historiosophical and defines nihilism as a central category of historical process of western world (western metaphysics) and its inner logic. This first historiographical approach examines mostly German Romantic literature (Ludwig Tieck, Friedrich Hölderlin, Jean Paul) and philosophy (Heinrich Friedrich Jacobi, Max Stirner) or Russian literature (Dostoevsky, Turgenev, Bakunin). The second, historiosophical approach deals mainly with the works of Nietzsche and Heidegger. However, influential in XX century, diachronic perspective has already lost its significance and explanatory power and has been recently replaced by synchronic theory. One of the most convincing theories of this kind is a typology proposed by Karen L. Carr. She lists five general types of nihilism: epistemological, alethiological, ontological, ethical and existential.

Piotr Augustyniak, *Mistyka niemiecka jako reakcja na początki nowoczesnego nihilizmu*

Streszczenie

Spośród wielorakich znaczeń terminu nihilizm wybieram takie, które wiąże się z myślą Fryderyka Nietzschego. Przez nihilizm rozumiem sposób bycia „ostatnich ludzi”, czyli docelowej, nastającej nieuchronnie na naszych oczach formy człowieka nowoczesnego. W tym kontekście przywołuję niektóre teksty mistyki niemieckiej: przede wszystkim Kazania Mistrza Eckharta oraz anonimowy traktat *Teologia niemiecka*, w których upatruje się znamion nihilizmu. Powszechnie uważa się, że celem mistyki jest zobojętnienie na sprawy i wyzwania

doczesnego życia, co stanowiłoby doskonałe odzwierciedlenie Nietzscheańskiego ujęcia chrześcijaństwa. Jakkolwiek takie widzenie mistyki może okazać się w przypadku wielu jej egzemplifikacji do pewnego stopnia słuszne, nie dotyczy to nadreńskiej (niemieckiej) mistyki Eckharta oraz *Teologii niemieckiej*, którym poświęcam niniejszy szkic. W tym wypadku mamy bowiem zupełnie niesubstancjalną wizję Boga, który nie jest alternatywą (za-światem) dla świata, ale wylaniającym się i obejmującym świat istnieniem, obejmującym także człowieka, co nie oznacza zniesienia i unieważnienia indywidualium w nirwanicznej nicości, ale przebudowę jego osoby, otwierającą na ekstatyczną rzekę życia i pozwalającą transowo i twórczo w niej uczestniczyć. Konstrukcja takiej wykładni *unio mystica* zawiera w sobie również element wyraźnie polemiczny. Krytykuje bowiem i zarysowuje alternatywę dla czternastowiecznej, mistycznej aberracji, zwanej „herezją wolnego ducha”, która w sposób ewidentny zapowiadała i zainicjowała to, co zasygnalizowałem na wstępie jako sedno nihilizmu nowoczesnego.

German mysticism as a reaction to the beginnings of modern nihilism

Summary

Among numerous meanings of the term „nihilism” I have chosen the one that is linked to the thought of Friedrich Nietzsche. By nihilism I mean the way of being of the „last people”, i.e. the destined form of a modern man, which inevitably appears before our eyes. In this context, I recall some of the texts of German mysticism: first of all, the Sermonies of Master Eckhart and *German Theology* - the anonymous treatise, in which the nuances of nihilism are seen. It is widely believed that the purpose of mysticism is to become indifferent to the matters and challenges of temporal life, which would be a perfect reflection of the Nietzschean approach to Christianity. Although such a view of mysticism may prove to be quite correct in the case of its numerous exemplifications, it does not apply to the Rhenish (German) mysticism of Eckhart and German Theology, to which I have devoted this very sketch. In this case there is a completely insubstantial vision of God who is not an alternative (nether world) for the world,

but an emerging and embracing world that embraces man, which does not mean the abolition and nullification of the individual in the nirvana nothing but the reconstruction of his person, opening to an ecstatic river of life and allowing for trance and creative participation in it. The construction of such an interpretation of *unio mystica* also contains a clearly polemical element.

It criticizes and outlines the alternative to the fourteenth-century mystical aberration, called the „heresy of the free spirit”, which evidently heralded and initiated what I indicated at the outset as the essence of modern nihilism.

Piotr Graczyk, *Nietzsche jako wychowawca*

Streszczenie

Autor ukazuje myśl Nietzschego jako *paideię* – tzn. przedsięwzięcie wychowawcze, kształtujące człowieczeństwo, wytwarzające pewien typ człowieka. W ujęciu myśliciela filozofia jako taka jest już bezpośrednio praktyką, a nie tylko jej propedeutyką, a zatem jest „nauką o charakterze osobistym”, która mówi o takich zjawiskach, jak seksualność, ból i umieranie. *Paideia* pojawia się jako kultura widziana w aspekcie podmiotowym, tj. jako możliwość świadomego używania sił duszy i właściwego albo niewłaściwego wykorzystywania czasu. Traktowanie jej jako pewnego obszaru przedmiotowego oznacza stan najgłębszego barbarzyństwa. Czasy, które tego nie rozumieją – nasze czasy – wymagają z tej perspektywy pilnej terapii. Celem *paidei* jest wychowanie suwerennej jednostki, zdolnej do kochania swojego celu; nie jest zaś celem narzucanie innym wytworów swojej suwerenności.

Nietzsche as a tutor

Summary

The author presents Nietzsche's philosophy as a *paideia* – an educational undertaking shaping humanity, and producing a certain type of man. In Nietzsche's view, philosophy as such is already a direct practice, not just its propaedeutics, and therefore it is a „personal science” that speaks of such phenomena as sexuality, pain and dying. *Paideia* appears as a culture seen in the subjective aspect, i.e. as the ability to consciously use the forces of the soul and the proper or improper use of time. Treating it as a certain subject area refers to a state of the deepest barbarity. Times that do not understand this – our times – require an urgent treatment regarding

this perspective. The purpose of *paidea* is to bring up a sovereign individual who is able to love their purpose; while their purpose is not to impose the products of their sovereignty on others.

Lech Sokół, *Oświecenie czy Zamroczenie? Dwie koncepcje filozoficzne Oświecenia, czyli Eric Voegelin zamiast Ernsta Cassirera i co z tego wynika dla namysłu nad Ibsenem*

Streszczenie

Pokazuję jasną i ciemną stronę Oświecenia, porównując dwie skrajnie odmienne koncepcje myśli filozoficznej tego czasu: wielkiej, klasycznej panoramie Cassirera przeciwstawiam książkę Voegelina, która niezmiernie wnikliwie analizuje skutki myśli oświeceniowej, sięgając aż do Marksa i dwudziestowiecznych totalitaryzmów. Oświecenie radykalnie zmieniło myśl i świat zachodni, niekoniecznie na lepsze. Przedmiotem mojego zainteresowania jest zarówno nowoczesność jako taka, którą liczę, poczynając od Oświecenia, jak i odrzucenie wszelkiej transcendencji i religii objawionej oraz ich konsekwencje. Odwołuję się do Maxa Stirnera, Mistrza Eckharta, *Teologii niemieckiej* Frankfurtczyka i książki Piotra Augustyniaka o niej oraz do innych tekstów, by dojść do Ibsenowskiego Peer Gynta jako bohatera naszych czasów. Występuje on w pięciu wcieleniach: jako człowiek nijaki; jako człowiek „letni” wedle Apokalipsy; jako duszyczka - *animula*, nie *anima*; jako człowiek, który zmarnował wszystkie swoje talenty; wreszcie jako nowoczesny Narcyz.

Enlightenment or Obfuscation? Two philosophical conceptions of the Enlightenment, or Eric Voegelin in lieu of Ernst Cassirer and what that means for our reflection over Ibsen

Summary

In order to show both the bright and the dark side of the Enlightenment, I am comparing two radically different conceptions of the philosophy of the period: I contrast the grand, classical panorama of Cassirer's with Voegelin's book, which offers an extremely incisive analysis of the effects of Enlightenment thought, all the way to Marx and 20th century totalitarianisms. The

Enlightenment radically changed the Western world and thought, and not necessarily for the better. The object of my interest constitutes both modernity as such, which I understand as having started with the Enlightenment, and the rejection of all transcendence and revealed religion, and the consequences thereof. I refer to Max Stirner, Meister Eckhart, *Theologia deutsch* by an anonymous from Frankfurt and Piotr Augustyniak's book about the latter, as well as other texts in order to arrive at Ibsen's Peer Gynt as a hero of our times. That hero appears in five personae: as Peer Gynt, a man without qualities; as a „lukewarm” man of the Apocalypse; as a simple soul - *animula* rather than *anima*; as a man who's wasted all his talents; and finally, as a modern narcissist.

Małgorzata Kowalska, *Nicość jako źródło sensu?*

Streszczenie

Artykuł zawiera analizę różnych znaczeń pojęcia nicości w myśli Jeana-Paula Sartre'a. Rozróżnia nicość jako logiczną negację, nieokreśloność, niezależność (brak determinacji) i opozycję, które to znaczenia zostały połączone w Sartre'owskim pojęciu świadomości jako nicości. Pokazuje również ogólniejszą sprzeczność tego pojęcia, która polega na pojmowaniu nicości zarazem jako wtórnej od bytu i całkowicie od niego zależnej oraz jako radykalnego „zrywania

z bytem”, jako ontologicznego warunku wolności. Po dokonaniu przeglądu trudności i paradoksów związanych z Sartre'owskim pojęciem nicości autorka stwierdza, że racjonalnym jądrem tej koncepcji jest rzeczywista trudność w wyjaśnieniu różnicy między „prostym bytem” a świadomym podmiotem.

Nothingness as a source of meaning

Summary

The article contains the analysis of different meanings of „nothingness” in Jean-Paul Sartre’s thought. It distinguishes between nothingness as logical negation, indetermination, independence and opposition, in claiming that Sartre mixed and confused all those meanings in his concept of consciousness as nothingness. It also shows a more general contradiction of such a concept which consists of conceiving „nothing” both as secondary, or totally dependent on being, and as a radical break in being, as ontological condition of freedom. After reviewing difficulties and paradoxes linked to Sartrean concept of nothingness, the author asserts that the rational core of that concept is the real difficulty in explaining the difference between a „simple being” and a conscious subject.

Wobec nihilizmu. Literatura i teatr

Anna Kozłowska, *Nicość w polszczyźnie dawniej i dziś*

Streszczenie

Artykuł prezentuje dzieje słowa nicość w polszczyźnie – od najdawniejszych jego wystąpień (czyli od słownika Lindego) aż do współczesności. Przedmiotem opisu są wszystkie znaczenia tego leksemu, zarówno te obecne w języku ogólnym, jak i specjalistyczne, właściwe np. polszczyźnie naukowej, a także poetyckie. Ponieważ nicość to pojęcie bardzo często metaforyzowane, w zakończeniu pracy podjęto również próbę opisu głównych sposobów metaforycznego mówienia (i myślenia) o niej.

„Semantyczny portret” nicości został zrekonstruowany przede wszystkim na podstawie źródeł leksykograficznych, uzupełnionych o wybrane wypowiedzi literackie i naukowe, a w odniesieniu do współczesności – także o korpusy tekstów języka polskiego.

Nicość [nothingness] in the Polish language in the past and today

Summary

The article presents the history of the word *nicość* [nothingness] in the Polish language - since its earliest instances (that is, from the dictionary by Samuel Linde) until the present day. The subject of the description covers all the meanings of this lexeme - those present both in general language, as well as those in specialized ones, relevant for Polish scientific and poetic language. As nothingness is an often metaphorized term, the end of the paper attempts to describe the main methods of metaphorical speaking (and thinking) about this phenomenon.

„Semantic portrait” of *nicość* has been carried out mainly on the basis of lexicographical sources, supplemented by selected literary and scientific texts, and in relation to the present day - also by the corpora of Polish language texts.

Leszek Zwierzyński, *„Ponad istnieniem.” Fenomenologia i metafizyka nicości w poezji Bolesława Leśmiana*

Streszczenie

Artykuł opisuje niezwykle kształt nicości i ontologiczny model świata współtworzony przez nicość w poezji Leśmiana. Nicość, konkretna, a czasem piękna, przejawia się tu na dwóch podstawowych płaszczyznach - bytu i transgresji. Stwarza metafizyczny wymiar istnienia zarówno na poziomie zwykłego, codziennego świata, jak i w wymiarze najszerszym - kosmosu. Byt nie jest statyczny, bo nicość przemienia go w coś innego, tworząc światy alternatywne, ogrody wyobraźni (realnie istniejące!), lecz także dziwne światy przygrobowe. Nicość konstryuuje tu przestrzeń inną niż fizykalna i przeistoczone śmiercią istnienie. Ale najważniejszą funkcją nicości w poezji Leśmiana jest tworzenie jedynej skutecznej szczeliny transgresji poza Byt. Poeta ukazuje taką transgresję, w której nicość otwiera okno na „inną jawę niż jawa istnienia.”

**„Beyond existence”. The fenomenology and metaphysics of nothingness in Leśmian’s
poetry
Summary**

The article describes the unusual shape of nothingness and the ontological model of the world that is also created by nothingness in Leśmian’s poetry. The concrete and sometimes beautiful nothingness emerges here out of the following two basic levels: that of being and that of transgression. It creates the metaphysical dimension of existence both on the level of the everyday life and on the broader one, which is the macrocosm. Being is not static, since nothingness transforms it into something different and creates alternative worlds. The alternative worlds are the gardens of imagination that are really in existence and strange graveyard worlds. Nothingness here constructs space that is different from the physical one and different from being transformed by death. In Leśmian’s poetry the most important function of poetry is the creation of an efficient crack of transgression beyond Being. Leśmian illustrates the transgression in which nothingness opens up to „illusion different from the illusion of existence”.

Radosław Okulicz-Kozaryn, *Tęsknota do niewarunkowanego bytu i pragnienie nieistnienia. Romantyczne i dekadentkie Cupio dissolvi Władysława Syrokomli, Stanisława Przybyszewskiego i Edwarda Leszczyńskiego*

Streszczenie

Wiek XIX, zwłaszcza u swego końca, uprzywilejował topos *Cupio dissolvi*, nadając wydzwięk dekadentki słowom zaczerpniętym z Listu św. Pawła do Filipian (Flp 1,23) i od Renesansu używanym też w kontekstach świeckich. Pragnienie „bycia rozwiązany”, opuszczenia ciała dla zjednoczenia z Chrystusem zostało na przelomie wieków zastąpione dążeniem do wyzwolenia

z więzów indywidualnego jestestwa i rozpląnięcia się w innym bycie czy nicości. Wiersz Syrokomli z 1861 roku stanowi ciekawy punkt ewolucji tego toposu. Z jednej strony jest zakorzeniony w tradycji staropolskiej, a z drugiej – wyraźnie zapowiada zjawiska późniejsze,

zachowuje perspektywę religijną, ale z romantyczną otwartością uczucia wyraża zmysłowe znużenie i sprzeciw wobec marności egzystencji cielesnej. *Cupio dissolvi* Przybyszewskiego łączy protest przeciwko uwikłaniu w świat ludzkich namiętności z żądzą transgresji ku żywiołowi ognia i światła. W poemacie Edwarda Leszczyńskiego, będącym czytelnym, ale zarazem polemicznym nawiązaniem do utworu Przybyszewskiego, analizie skłonności autodestrukcyjnych towarzyszą lęk przed unicestwieniem i coraz silniejsza potrzeba afirmacji istnienia.

Longing for an unconditioned being and the desire for non-existence. Stanisław Przybyszewski's, Edward Leszczyński's and Władysław Syrokomla's decadent and romantic poems *Cupio dissolvi*

Summary

The closer the end of the 19th century, the stronger the appeal exerted on writers by a decadent interpretation of topos *Cupio dissolvi*, which had been extracted from St. Paul's Letter to Philippians (1:23-24) and also used in the secular contexts since the Renaissance. At the turn of the century a „wish to be dissolved”, a desire to „leave the body and be with Christ” was replaced by striving for liberation from the limitations of any individual existence with a view to vanishing into another being or nothingness. Syrokomla's poem *Cupio dissolvi* from 1861 represents an intriguing stage in the evolution of the topos. While still rooted in the Old Polish tradition, it evidently forecasts the future phenomena. On the one hand it preserves a religious perspective, and on the other it expresses - with the romantic openness of feelings - the sensual weariness and objects to the futility of human life. Przybyszewski's *Cupio dissolvi* combines a revolt against a man's emotional entanglement with a desire of transgression into the pure element of fire and light. In a poem by Edward Leszczyński, which polemically refers to the former one, the analysis of auto-destructive tendencies is accompanied by the fear of annihilation as well as the increasing need for the affirmation of being.

Streszczenie

Adam Asnyk napisał *Sen grobów* w Neapolu po klęsce powstania styczniowego. Ta narodowa hekatomba, odbierana też jako osobista i pokoleniowa katastrofa, wywołała poczucie zatarcia granicy między życiem a śmiercią, zamiast niej pojawił się amorficzny obszar „pomiędzy”, w którym porusza się podmiot utworu. Otchłań ta przypomina piekło Dantego i anhelliczny pejzaż Słowackiego, w niej dochodzi do spotkania z ciemnym bóstwem, „wielkim niczym”, negatywnym absolutem. To ekstremalne doświadczenie duchowe wyzwala wysiłek wyobraźni i pracę myśli, która zgodnie z nawykami wieku XIX posługuje się kategorią historyczności. Relacja między przeszłością a teraźniejszością i przyszłością zostaje jednak zdefiniowana na nowo, z wyeksponowaniem pamięci o ofiarach, o których współcześni w imię fałszywie pojętych potrzeb społecznych chcieliby zapomnieć. Groby poległych emanują tą treścią życia, która w perspektywie „długiego trwania” jest niezbędna. Amputacja pamięci skłania do ironicznego rozrachunku ze współczesnymi w *Epilogu Snu grobów*.

The nothingness in the Adam Asnyk's *The Dream of Graves*

Summary

Adam Asnyk's poem *The Dream of Graves* was written in exile in Naples just after the defeat of the January Uprising (1863) against the Russian Empire. The national hecatomb, which was also received as a generational as well as a personal catastrophe, created a feeling that the border separating life and death ceased to be valid, and instead, an amorphic „in-between” sphere had appeared, on which territory the lyrical ego of Asnyk's poem wanders. It evokes an abyss, reminiscent of Dante's hell, and simultaneously a Siberian landscape created by Juliusz Słowacki in his poem *Anhelli*, where what occurs is an encounter with the dark deity, the „great nothingness”, the Non-Absolute. Such an extreme spiritual experience unleashes imaginary and mental efforts, which, according to the 19th century habits, involves the category of historicity. The relations between the past, the present and the future are redefined with an emphasis on memory of the victims, about whom the poet's contemporaries tend to forget due to their

misconception of the social needs. The graves of the fallen emanate with the sense of living, which is indispensable in the perspective of *longue durée*. An amputation of memory provokes ironic settlements with the contemporaries in the *Epilogue to The Dream of Graves*.

Wojciech Kudyba, „*Miejsca nicości*” w poezji Jana Polkowskiego

Streszczenie

W wierszach Jana Polkowskiego wyraźnie pojawia się problem wykorzenia. Autor przedstawia społeczeństwo wywłaszczone z miejsc przynależności. Utraciło ono zatem miejsca, które podtrzymują więzy wspólnotowe, pomagają chronić i rozwijać naszą indywidualną i zbiorową tożsamość. Te złe miejsca to miejsca działania historii. Poeta dokonuje ich reinterpretacji, by obnażyć zło ideologii.

Places of nothingness in the poetry of Jan Polkowski

Summary

In the poems of John Polkowski the problem of uprooting is clearly presented. The author presents a society expropriated from places of belonging. People have lost their places supporting the bonds of community, and helping to protect and develop their individual and collective identity. These bad places are the sites of historical actions. The poet reinterpretes the places in order to expose the evil of ideology.

Paweł Stangret, *Nihilistyczna wyspa Angéliko Liddell*

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony analizie *Całego nieba ponad ziemią (Syndromu Wendy)* – *Todo el cielo sobre la tierra (El síndrome de Wendy)* Angéliko Liddell. Skoncentrowany jest przede wszystkim na

kwestiach dotyczących wyboru formy tego pokazu. Lawirowanie pomiędzy performansem a spektaklem teatralnym wpływa na treść, a przede wszystkim na relacje z odbiorcą zasadzające się głównie na kategorii prowokacji. Epatowanie nihilistycznymi wartościami przekreślającymi znaczenie relacji społecznych, moralnych w występie Liddell pokazane jest także na tle rozważań genologii współczesnych widowisk i nowoczesnego rozumienia teatralności i bodźcowania, jakiemu poddawani są odbiorcy sztuki nowoczesnej.

Nihilistic island of Angélica Liddell

Summary

The article focuses on *Whole Sky upon the Land (The Wendy Syndrome) - Todo el cielo sobre la tierra (El síndrome de Wendy)* by Angélica Liddell. The main point is a problem of genre of this show. The tension between performance art and theatrical spectacle constitutes the problem of modern provocation in contemporary art. Nihilistic issues used in performance, talking about canceling

social, moral, and aesthetical values are analyzed in the context of modern kinds of theatrical aesthetic and provoking the receiver of contemporary art.